

Мусулмонлар ҳар соҳада пешқадам бўлган

14:00 / 10.05.2023 994

(иккинчи мақола)

Андалусиялик машҳур олим Абдуллоҳ ибн Байтар (1190-1248) ўрта асрларда йирик ўсимлишунос ва фармацевт сифатида шухрат қозонган бўлиб, 1400га яқин доривор ўсимликлар ва ўтларни тавсифлаган, улардан уч юзга яқини илгари табобатда маълум бўлмаган. Унинг ишлари XVI асргача ўз аҳамиятини йўқотмаган ва улар орасида доривор ўсимликлар ҳақидаги илмий асар алоҳида ўрин тутади.

Машҳур табиб Халаф Заҳровий (963-1013) жарроҳликни мустақил фанга айлантириди ва икки юзга яқин жарроҳлик асбобларини тавсифлаб берди. У энг буюк ўрта асрлар мусулмон жарроҳи ва замонавий жарроҳликнинг оталаридан бири ҳисобланади. Унинг кўп мавзуларни қоплайдиган тиббий матнларидан ҳам мусулмон, ҳам Оврупо мамлакатларида жарроҳлик операцияларида то Ўйғониш давригача фойдаланишган. Унинг тиб тарихига қўшган энг катта ҳиссаси - Китаб ат-Тасриф (Жарроҳлик ва асбоблар ҳақидаги илмий асар) китобидир. Мазкур китоб жарроҳлик ривожланишига катта таъсир кўрсатган ва кўпгина тилларга таржима қилинган. Заҳровий муваффақиятли равишда мураккаб жарроҳлик операцияларини ўtkazган, шунингдек, қалқонсимон безнинг бир қисмини

олиб ташлаш жараёнини бу каби операцияларни Оврупода амалга ошириш бошланишидан түқкіз аср аввал тавсифлаб берган. У оғиз бүшлиғида операцияларни амалга оширган, махсус асбоблар ёрдамида тишдаги тошларни олиб ташлаган, синиқларни даволаган ва пастки жағ чиқиқларини түғирлаган. Унинг илмий асарида тишларни олиб ташлаш учун құлланиладиган омбурларнинг ҳар хил турлари тавсиф қилинганды. Тиш катагининг қонашида уни туйинган купорос билан түлдиришни ёки қиздирілген асбоб билан босишни тавсия қылған. Құртубадаги у яшаган күча унинг номи билан аталади - «Calle Albucasis» (Абул-Қосим құчаси). Мазкур құчада у 6-үйда яшаган бўлиб, ушбу уй ҳозирда Туризм бўйича Испания Кенгаши томонидан бронзадан ясалған хотира таҳтачаси (1977 йилнинг январь ойида тақдирланған) билан сақлаб қўйилған, бу таҳтачада қуидаги сўзлар битилған: «Бу - Абул-Қосим яшаган уй бўлған».

Фалакиёт ва риёзиёт соҳасидаги ўзининг ихтиrolари билан андалусиялик олим Жобир ибн Афлаҳ (XII аср) шухрат қозонди. У Клавдий Птолемей ўзининг машҳур «Алмагест» номли фалакиёт соҳасидаги илмий асарида йўл қўйған хатоларни тузатған. Жобир кузатуви остида Севильяда Овруподаги биринчи расадхона қурилған. Унинг исми шарафига ойдаги Гебер кратери номланған.

Яна бир андалусиялик фалакиётчи олим Нуриддин ал-Битружий (1204 йилларда вафот этган) асарларининг таржималари ҳам Оврупода катта қизиқиши ўйғотған. Птолемейнинг сайёralар ҳаракати борасидаги назариясини танқид қилған ҳолда, у самовий жисмлар ҳаракатининг янги назариясини илгари суради. Унинг исми шарафига ойдаги Альпетрагий кратери номланған.

Маълумки, мусулмон олимларининг хизматларидан бири Иброҳим ал-Фазарий (777 й. вафот этган) томонидан устурлабнинг — юлдузлар жойлашувини аниқлаш учун бурчакни ўлчаш асбобининг ихтироси бўлди. Ушбу асбоб андалусиялик олим Иброҳим аз-Зарқалий (1028-1087) томонидан такомиллаштирилди. Янгиланған асбоб ясси устурлаб деб номланди ва бир неча аср давомида саййёҳлар ва фалакиётчилар талабларини қондириб келди. Аз-Зарқалий исми шарафига ой сатҳидаги тоғ текислиги Арзахель деб номланған.

«Олам ва одам, дин ва илм» китоби асосида тайёрланди.